

15. Полат Е.С. Теория и практика дистанционного обучения / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 416 с.

16. Система электронного навчання ВНЗ на базі MOODLE: Методичний посібник / [Ю.В. Триус, І.В. Герасименко, В.М. Франчук] // За ред. Ю.В. Триуса. – Черкаси. – 220 с.

17. Триус Ю.В. Інноваційні технології навчання у вищій освіті / Ю.В. Триус. ; Черкаський державний технологічний університет // X Міжвузівська школа-семинар «Сучасні педагогічні технології в освіті». – Харків,

31.01–02.02.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/kvntkf/tryus-innovacai-iktvnz>.

18. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура : [монографія] / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн, С.В. Пролеєв [та ін.] ; Ін-т обдар. дитини АПН України. – К. : Пед. думка, 2008. – 471 с.

19. Щенников С.А. Основы деятельности тьютора в системе дистанционного образования: специализированный учебный курс / С.А. Щенников, А.Г. Теслинов, А.Г. Чернявская и др. – М. : Дрофа, 2006. – 591 с.

УДК 37.015.311[005.115]

ДОСВІД ІНКОРПОРУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ У ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Приходько А.В., к. пед. н., доцент
кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

У статті висвітлено досвід упровадження гендерної методології до фахової навчальної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» у рамках вивчення навчальної дисципліни «Основи соціально-педагогічних і гендерних досліджень у соціальній роботі». Увагу акцентовано на важливості формування егалітарної ідеології серед студентства та нейтралізації впливу гендерних стереотипів на планування та здійснення соціальної роботи із клієнтами різного віку та статі.

Ключові слова: гендерна методологія, гендерні стереотипи, егалітарність, соціально-педагогічні дослідження, соціальна робота.

В статье отражен опыт внедрения гендерной методологии в процесс учебной профессиональной подготовки студентов специальности «Социальная работа» в рамках изучения дисциплины «Основы социально-педагогических и гендерных исследований в социальной работе». Внимание акцентировано на важности формирования эгалитарной идеологии среди студенчества и нейтрализации влияния гендерных стереотипов на планирование и осуществление социальной работы с клиентами разного возраста и пола.

Ключевые слова: гендерная методология, гендерные стереотипы, эгалитарность, социально-педагогические исследования, социальная работа.

Prikhodko A.V. AN EXPERIENCE OF GENDER METHODOLOGY'S INTRODUCTION TO THE SYSTEM OF THE EDUCATIONAL PROFESSIONAL PREPARATION

The article is devoted to an experience of gender methodology introduction to the process of educational professional preparation of students of specialty "Social work" in a context of study of the discipline of "Basis of socially-pedagogical and gender researches in social work". Much attention is given to the importance of forming of egalitarian ideology among students and the neutralization of gender stereotypes' influence for the planning and realization of social work with the different age and sex of clients.

Key words: gender methodology, gender stereotypes, egalitarian ideology, socially-pedagogical researches, social work.

Постановка проблеми. Однією з характерних ознак розвитку сучасного світового співтовариства є посилення уваги до проблем рівноправності між чоловіками та жінками, наділення їх рівними можливостями у провідних сферах життєдіяльності. Безсумнівно, вирішення означеної проблеми актуалізує обґрунтування якісно нової педагогічної парадигми, яка б уміщувала питання навчання

та виховання підростаючого покоління, обізнаного з проблематикою статі. Зауважимо, що у вітчизняному освітньому просторі напрацьовано достатній досвід упровадження гендерного підходу у викладання навчальних дисциплін, у процесі виховання підростаючого покоління та адміністрування системи освіти загалом. Такі потенції вітчизняних теоретиків і практиків дещо обмежено пред-

ставлені широкому загалу. Тому актуальним видається опрацювання існуючого досвіду та окреслення перспективності подальшої імплементації гендерної теорії й методології у навчально-виховний процес фахової підготовки студентства соціально-гуманітарних спеціальностей.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Вивчення наукової літератури дозволяє констатувати, що теоретичні аспекти практичного впровадження гендерного підходу в освітньо-виховний процес розкрито у роботах низки провідних вітчизняних науковців (Н. Кутова, О. Малахова, Н. Павлущенко, О. Петренко, О. Фрасилюк, О. Цокур). Розробленими є питання, пов'язані з методологічним аспектом реалізації гендерної парадигми в навчанні та вихованні учнів різного віку та студентства (Т. Голованова, Т. Дороніна, Г. Єрко, О. Кікінежді, В. Кравець, О. Луценко, Н. Світайло, Ю. Савельєва та ін.).

Окремо варто наголосити на вже напрацьованому досвіді впровадження теоретико-методологічного потенціалу гендерного підходу у вітчизняну систему вищої освіти. Загалом, відповідні практики здійснено осередками (центрами, лабораторіями) гендерної освіти таких навчальних закладів, як Сумський державний педагогічний університету імені А.С. Макаренка, Сумський державний університет, Запорізький національний університет, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, ДВНЗ «Криворізький педагогічний інститут», Луцький педагогічний коледж тощо. Зауважимо, що у 2012 році вказаним центрами ініційовано створення Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти з метою надання інформаційно-методичної та науково-практичної підтримки викладацького складу та студентства ВНЗ із питань впровадження в навчально-виховний процес гендерної складової задля забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок, ліквідації усіх форм дискримінації, запобігання насильству [1; 2].

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення досвіду інкорпорування гендерної методології у зміст навчальної фахової підготовки студентів напряму підготовки «Соціальна робота» Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. Фактичною базою дослідження стали результати виконаних практичних завдань студентками спеціальності «Соціальна педагогіка» і «Соціальна робота» у 2015–2016 навчальному роках у рамках вивчення навчальної дисципліни «Основи соціально-педагогічних і гендерних досліджень у соціальній роботі».

Виклад основного матеріалу дослідження. У Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка курси з гендерної проблематики викладаються з 1999 року з ініціативи кандидатки філософських наук, доцента Луценко Олени Анатоліївни, на базі Лабораторії гендерних досліджень (далі – ЛГД). Лабораторія була створена з метою запровадження гендерної концепції в освіту, а саме: зміни культури взаємодії статей; зміни відносин ієрархії на відносини партнерства; залучення до ідеології суспільства та держави таких цінностей, як миролюбність, паритетність, толерантність тощо. При цьому мета діяльності ЛГД розглядається як комплексна проблема за двома основними напрямками:

1. Упровадження інноваційної освітньої практики, яка передбачає включення гендерної парадигми в навчальний процес, з розробкою відповідної моделі забезпечення.

2. Підтримка та методичне забезпечення гендерної складової соціальної політики в регіоні.

На базі ЛГД протягом 1999–2016 років у рамках підготовки студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» було розроблено і прочитано такі навчальні курси: «Гендерна педагогіка», «Гендерна психологія», «Методика гендерного аналізу», «Філософія культури статі», «Гендерний аналіз у соціально-педагогічних дослідженнях», «Гендерна соціологія». У межах цієї статті увагу зосереджено на результатах викладання навчальної дисципліни «Основи соціально-педагогічних і гендерних досліджень у соціальній роботі».

Так, у процесі організації та здійсненні соціально-педагогічних досліджень студентам запропоновано застосувати гендерну теорію та методологію щодо таких видів наукової діяльності: експертизи навчального підручника; відгуку на художній твір; аналізу відео- та аудіо-продукції; рецензії на навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни з напряму підготовки «Соціальна робота»; анотації наукової статті соціально-педагогічної проблематики тощо.

З метою усунення термінологічної невизначеності зауважимо, що в межах дослідження під гендерним аналізом варто розуміти процес збору достовірної, комплексної інформації, диференційованої за статтю та іншими параметрами, для врахування гендерних відмінностей, що мають місце у сфері досліджуваного питання [4, с. 23]. Погоджуючись із О. Луценко, гендерною експертизою будемо вважати такий вид наукової діяльності, який передбачає виявлення приписів соціальних ролей, специфічних якостей чоловіків і жінок, відо-

бражених у будь-якому носії навчальної інформації, а також специфіку трансляції цих образів [3, с. 157].

Зупинимось на досвіді гендерної експертизи навчальних підручників. Основним її методом студенти зазвичай обирають контент-аналіз, тобто якісно-кількісний метод вивчення документів, що полягає у кваліфікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів. У процесі виконання дослідної роботи студентами зауважено на тому, що гендерна експертиза підручника надає змогу дослідити, яким чином планування, реалізація і контроль освітньої діяльності учнів забезпечує рівні можливості, права і ставлення до представників жіночої та чоловічої статей.

У якості індикаторів експертизи (чи одиниць контент-аналізу навчального матеріалу із застосуванням гендерного категоріального апарату) студентами виокремлено наступні:

1) співвідношення осіб чоловічої та жіночої статей, які вивчаються або згадуються у змісті підручника, тексту, відеоматеріалів чи навчально-методичного комплексу;

2) аналіз речень / ілюстрацій, у яких згадуються чоловіки / хлопчики та жінки / дівчата;

3) виявлення гендерних стереотипів у змісті одиниці аналізу, пов'язаних із уявленнями про психологічні характеристики осіб різної статі (маскуліність і фемінність), закріпленням сімейних і професійних ролей щодо статі, а також розподілом праці між особами чоловічої та жіночої статей.

За показником співвідношення осіб чоловічої та жіночої статей, що вивчаються або згадуються у змісті підручника виявлено, що тексти демонструють наявність гендерної асиметрії. Зокрема, серед усіх ілюстрацій тексту підручника «Я у світі» для учнів 3 класу за редакцією Н. Бібік 70% містять чоловічі образи, 30 % – жіночі.

За аналогічним показником досліджено підручник «Біологія» для учнів 9 класу за редакцією Н. Матяш і М. Шабатура. На ілюстраціях зображено 84% чоловічих і 16% жіночих образів; тексти та завдання містять 60% чоловічих і 40% жіночих образів.

Наступний індикатор – частота згадувань і зображення у реченнях та ілюстраціях чоловіків / хлопчиків та жінок / дівчат – засвідчив превалювання у згадуваннях осіб саме чоловічої статі. Так, під час аналізу згаданого підручника «Біологія» студентами констатовано, що у випадках, коли йдеться про систему органів та фізіологічні особливості, спільні для обох статей, для ілюстрування навчального матеріалу використовуються виключно чоловічі образи.

Зокрема, скелет і м'язи людини, система кровообігу, лімфатична, імунна, дихальна, травна, нервова системи зображено на силуетах чоловіків. Формування і причини порушення постави протягом життя людини також продемонстровано на прикладах хлопчиків і чоловіків. Силует жіночого тіла подано лише в темі «Кров і лімфа» на схемі виникнення реус-конфлікту під час вагітності.

На фотографіях, що зображують активні дії людини, перевага також надається зображенням чоловіків. Саме вони демонструють фізичні вправи, що сприяють фізичному, розумовому і психічному розвитку людей загалом, реакцію осіб із різними темпераментами на зовнішні подразники тощо.

Під час здійснення гендерної експертизи підручника «Біологія» для учнів 9 класу щодо частоти згадувань і зображення в реченнях та ілюстраціях осіб чоловічої та жіночої статей, студентами зауважено також на тому, що серед фотографій значна частина представлена вченими-біологами: з них – 16 чоловіків і лише одне фото жінки (Кристіана Нюсляйн-Фольхард – німецька вчена-біолог, лауреатка Нобелівської премії з фізіології та медицини). Проте у коментаріях до фото ученої помічена мовна асиметрія: автори підручника визначають її професійні якості як особи чоловічого роду.

Отже, студентами зауважено на тому, що на розглянутих ілюстраціях навчальних підручників переважають зображення чоловіків – у вигляді як схематичних і стилізованих рисунків, так і фотографій.

Результати виявлення гендерних стереотипів у змісті підручників дозволили студентам зробити висновки про насиченість текстів традиційними стереотипами маскуліності та фемінності. Так, у змісті вже згаданого навчального підручника «Я у світі» хлопці зображуються допитливими, активними, сміливими, цілеспрямованими, розумними та водночас – порушниками правил, схильними до ризикової поведінки, бійок; натомість, дівчата змальовані працьовитими, турботливими, талановитими, слухняними тощо.

У процесі дослідження увагу студентів зосереджено також на мовному дискурсі навчальних текстів. Зокрема, здійснюючи гендерну експертизу навчального матеріалу підручника «Біологія», студентами зауважено на тому, що в ньому найчастіше вживаються статево нейтральні слова: «людина», «люди», «дитина», «діти», а відтак текст не містить додаткового навантаження.

На сторінках підручника «Математика» для 4 класу за редакцією М. Богданович і

Г. Лишенко віднайдено приписи про схильність хлопців до точних наук («Михайлик виконував домашнє завдання з математики...»), «У Дмитрика є лінійки для креслення»), а дівчат – до гуманітарних («Готуючись до олімпіади з англійської мови, Галинка займалася перекладом тексту...», «Оленка прочитала 2/3 усієї книжки...»).

Спектр згаданих у підручнику «Я у світі» «чоловічих» професій є ширшим за жіночий приблизно у 3–4 рази: близько 75% професій і видів діяльності, пов'язаних із розумовою працею, та 90% – з фізичною виконують саме чоловіки; жінки, натомість, задіяні в освітній, медичній та торговельній сферах. Студенти констатують, що представників чоловічої статі на сторінках підручника зображено господарями, туристами, спортсменами, учнями; представницям жіночої статі автори відводять ролі учительок, домогосподарок, продавчинь. Результати експертизи засвідчили, що навіть у вільний час чоловіків / хлопців зображено активними та творчими, тоді як відпочинок жінок / дівчат є значно пасивнішим і таким, що зазвичай реалізується в межах їхнього дому.

Традиційний розподіл праці між особами чоловічої та жіночої статей зафіксовано студентами також на сторінках інших аналізованих підручників. Зокрема, у вже названому підручнику «Математика» дівчата виконують традиційно жіночі роботи, пов'язані з хатніми справами («Василинка спекла пиріжки з вишнями і пригостила своїх друзів», «Оленка купила 2,4 кг печива...»), тоді як хлопці / чоловіки задіяні в соціально значущих роботах («Фермери Іван і Тарас виростили 612 тон ячменю», «Іван Іванович збудував дім за 2 місяці і 4 дні»).

Варто зауважити, що студентами у навчальних текстах віднайдено приклади зайнятості жінок і в інших професійних сферах, не пов'язаних із хатніми справами: вони працюють за комп'ютером, лікують дітей тощо. Зокрема, заслуговують схвалення зображення жінок у темі «Здібності та схильності, їхнє значення у самовизначенні» на сторінках підручника «Біологія» для учнів 9 класу.

Результати гендерної експертизи навчальних посібників, отримані студентами спеціальності «Соціальна робота» Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, досить переконливо підтверджують попередні дослідження зарубіжних і вітчизняних учених (Т. Голованова, Т. Дороніна, Є. Марушкевич, О. Луценко, Н. Павлущенко, Л. Штильова, О. Ярська-Смірнова) щодо наявності «при-

хованого навчального плану» в освітній системі. Зауважимо, що такий його компонент, як зміст предметів, відображений у текстах навчальних підручників, не просто віддзеркалює гендерні стереотипи у процесі соціалізації, але й підтримує гендерну нерівність в освітньому просторі, надаючи перевагу чоловічому / домінантному та недооцінюючи жіноче / нетипове.

Висновки з проведеного дослідження. Отримані результати гендерного аналізу та експертизи дискурсу шкільних підручників дозволили сформулювати висновки, що мають рекомендаційний характер щодо просування ідей гендерної рівності у навчальних текстах та ілюстраціях. Зокрема, з метою уникнення будь-яких проявів дискримінації осіб різної статі на сторінках підручників студенти пропонують авторам добирати або створювати ілюстрації та тексти, у яких чоловіки / хлопці та жінки / дівчата зображувались би в різноманітних соціальних ролях, що стереотипно не обмежують їх індивідуальний розвиток. Отже, для сучасного освітнього простору актуальною залишається потреба насичення гендерно чутливими підручниками та навчальними текстами, зміст яких ґрунтувався б на рівності статей, урахуванні різної, але рівноцінної ролі чоловіків та жінок у сімейному та суспільному житті.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в доцільності обґрунтування методики впровадження гендерного підходу до освітнього середовища, що має передбачати застосування ідей гендерної рівності в управлінні освітою та кожним освітнім закладом зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Впровадження гендерного підходу в систему вищої освіти України: досвід та кращі практики Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти ВНЗ 2012–2014 роки: [Електронний ресурс] / [Укладачки: Дрожжина Т., Ісаєва Т., Світайло Н.]. – К., 2014. – 30 с. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/11251.pdf>
2. Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / [В. Кравець, Т. Говорун, О. Кікінежди та ін.]; за наук. ред. В. Кравця. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 448 с.
3. Луценко О. Гендерний аналіз як підхід і метод у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів / О. Луценко // Методика викладання соціально-педагогічних дисциплін: навч.-метод. посіб. / [за заг. ред. О. Полякової]. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2013. – С. 114 – 176.
4. Штылева Л. Фактор пола в образовании: гендерный подход и анализ / Л. Штылева. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – 316 с.